

Nybörjarspalten

Martins tips till nya släktforskare

På en släktforskarkväll fick jag frågan om var man kan hitta uppgifter om fader okänd. Det finns ett antal källor att söka i men det är inte alltid man kan hitta svar på frågan.

Finns det uppgift i slakten som kommer från mamman så är det förstås en bra början att försöka följa upp men följande källor kan jag tipsa om:

- Ett förslutet konvolut som modern kunde lämna. Det finns i så fall i en bilaga till födelseboken (H III b, anmälan om föräldraskap och legalisering). Bilagan är arkiverad i domkyrkoförsamlingens kyrkoarkiv som finns i Landsarkiven. Endera får man besöka Landsarkivet eller be dem om hjälp med efterforskningen. Efter 1917 lämnades konvoluten till barnavårdsnämnden i födelsekommunen.
- Barnmorskedagbok. Enligt ett reglemente från 1881 var barnmorskorna tvungna att föra dagböcker på alla barn födda i hemmet. Dagböckerna innehåller ofta uppgifter om förlossningen och om modern och hennes hälsa och ibland om fadern. Barnmorskedagböckerna finns för landsbygden i provinsialläkarens arkiv och för städerna i stadsläkarens och hälsovårdsnämndens arkiv.
- Förlossningsjournaler. Från början av 1900-talet föddes alltför barn på förlossningskliniker. Mamman kan ha uppgett faderns namn som då finns inskrivet i journalerna. Journalerna finns i landstingens eller motsvarande arkiv.

Slutligen kan det finnas uppgifter i domböckerna. Enligt 1734-års lag fram till 1864 var lönskaläge brottsligt och föräldrarna till ett utomäktenskapligt barn skulle åtalas.

Vid rättegången kunde ofta faderns rätta identitet fastställas. Efter 1864 får man istället söka om kvinnan stämde mannen i ett faderskapsmål.

Martin Karlsson
martin.j.karlsson@telia.com

Fader okänd - vad gör jag?

av Elisabeth Thorsell

Ett inte ovanligt problem när man söker sig bakåt i antavlan är att man upptäcker att någon är född av en ogift mor, och man undrar då om det är möjligt att hitta den försvurne fadern. Det är ett problem som är omöjligt att ge några generella lösningar på, men några erfarenheter kan kanske ge uppslag till individuella lösningar.

I äldre tider, med den starka sociala och kyrkliga kontrollen, var problemet med "oäkta barn" inte så vanligt som det blev senare under 1800-talet, vilket framgår av kyrkböckerna. Tyvärr är förhållandena under tiden före 1871 ej kända mer exakt, men enligt "Historisk statistik för Sverige" utgjorde de ogifta barnaföderskorna 1871 ca 10 % av de barnafödande kvinnorna, varför det är troligt att varje släktforskare förr eller senare stöter på anteckningen "oäkta" i födelseboken för någon ana.

Vill det sig väl behöver man inte söka länge efter barnafadern, så som fallet var med följande barn: "1846 28/1 Anders Petter, son till pigan Inga Carin Persdotter i Humlebäcken på Eksjöhults ägor. Barnets Fader lagligen bewist att wara Drängen Anders Fredrik Nilsson i Kärr" (Ulrika C:4, Vadstena Landsarkiv).

Patronymikon.

Om kyrkoboken inte är så hjälpsam får man gå andra vägar. Det första man då kan göra är att se om barnet i vuxen ålder bär samma patronymikon (fadersnarren t ex Larsson) som sin mor eller morfar. Om så inte är fallet, utan barnet heter exempelvis Jonsdotter, modern Larsdotter och morfar Svensson, kan man ju misstänka att någon Jon, eller Jonas var barnets fader, och man får se om modern t ex tjänat piga i samma hushåll som en Jon i lämplig ålder. Hittar man en passande Jon kan man följa denne och se om prästen möjligen i någon följande husförhörslängd gjort en avslöjande anteckning.

Drängen Gustaf Pettersson i Malma, Västra Ryd, Östergötland, ville 1858 flytta till Norra Vi. Prästen antecknade då i anmärkningskolumnen i husförhörslängden om honom: "erhåller ej hinderlöshetsbetyg, förbjuder Anna Lotta Andersdotter i Malna". Denna Anna Lotta fanns antecknad på följande sida, och hon hade 20/9 1858 fatt en oäkta son Johan Alfred, som hon tydligen hade skäl att anse Gustaf som fader till, och därför ville hon att det skulle antecknas på hans flyttbetyg att han inte var ledig till äktenskap. I just detta fall ansåg mannen att han inte var barnafader och gick värjemålsed 1861, men anteckningen om äktenskapshinder följde honom genom flera socknar ända fram till det han emigrerade 1866.

Bouppteckningar.

Om man hittat en lämplig kandidat till faderskapet, men inte funnit något i kyrkböckerna som klart bevisar detta, bör man ändå följa honom tills han dör, en anteckning kan dyka upp mycket senare, barnet kan tillfälligt bo hos honom etc. Det har även inträffat att barnet till slut omnämnes i faderns bouppteckning.

Sekreteraren i Krigskollegium Fredrik Wilhelm Westée avled 27/121882 i Stockholm, hans bouppteckning upprättades 22/2 1883 och i den står att han avled utan någon känd arvinge. Vid närmare granskning av bouppteckningsvolymen visade det sig att efter själva bouppteckningen fanns Fredrik Wilhelms testamente, upprättat 1876, där han förordnar att hans kvarlåtenskap ska delas i två delar, varav den ena ska tillfalla sonen Ludvig Wilhelm Alfons Westée, manufakturist i Norra Amerika, och den andra dottern Edla Lovisa Adelaide, gift Gustavi.

Detta fastlade att Ludvig Wilhelm Alfons verkligen var son till Fredrik Wilhelm, såsom hans ättlingar hela

tiden hävdade, men födelseorten är fortfarande okänd. System Edla Lovisa Adelaide var gift med bataljonsadjutanten Gustaf Wilhelm Gustavi, och bodde senare i Rappestad i Östergötland. Kyrkböckerna i Rappestad angav att Edla var född 1840 i Jacob-Johannes församling i Stockholm. Hon fanns ej antecknad i födelseboken där, men i födelseboken för oäkta barn finns en inklistrad skrivelse, daterad 1853, där Fredrik Wilhelm erkänner att han och hans numera avlidna fastekvinna Lovisa Ulrica Nyman är Edlas föräldrar.

Att Edla ej var antecknad som född i Jacob, kan möjligen bero på att hon var född på något av stadens barnbördshus, och att föräldrarna då utnyttjade möjligheten att antecknas som "okända".

Barnamordsplakatet

Gustaf III fick ofta föredraget ärenden om barnamord för sig, då han skulle fatta beslut om barnamörderskan skulle avrättas eller benådas. Till slut blev han tydligen bekymrad över frekvensen av barnamorden och utfärdade sitt bekanta "barnamordsplakat", Kongl. Majas Nådiga Bref angående Barnamord, den 17 Oct. 1778. I detta stadgades bl. a. "At Qwinna, som will å okänd ort framföda fostret, må i sådant uppsåt lemnas ostörd, utan någons åtal eller efterfrågan om hennes person eller tillstånd", vilket alltså innebar att kvinnan kunde föda sitt barn utan att någon ägde rättighet att fråga efter hennes namn eller andra personliga förhållanden. Detta fungerade tydligen i städerna, där man ganska ofta ser "okända föräldrar" i födelseboken, däremot knappast på landsbygden, där folk ändå visste det mesta om sina grannar.

I städerna ser man ibland, trots anteckningen om okända föräldrar, att moderns ålder och en adress anges. När man då kontrollerar vilka som fanns på den angivna adressen

vid rätt tidpunkt, finner man oftast att där bodde en barnmorska, som tog hand om "obemärkta" flickor, som det forts.

hetat lång in i modern tid, och man kommer knappast längre.

Något annorlunda kan det ställa sig om barnet fötts på barnbördshus eller snart lämnats in på barnhus, då bör man söka i alla tillgängliga rullor och matriklar, för ibland kan modern ha lämnat med barnet ett förseglat kuvert med uppgifter om föräldrarna.

Lönskaläge.

För att återgå till det oäkta barnet på landet, så bör man inte bortse från att det trots allt var ett brott ända fram till mitten av 1850-talet att ha utom- eller föräktenskapliga samlag, bestämmelserna om lönskaläge och hor hittar man i 1734 års lag i Missgärningsbalkens Kapitel LIII och följande. Där stadgas att för första resan blir det 10 daler i böter för mannen och 5 daler för kvinnan, eller för mannen 14 dagars fängelse eller straffarbete, för kvinnan hälften. Dessa ärendens natur gör att brottet knappast gick att bevisa om inte följden blev ett barn.

Böterna skulle delvis tillfalla sockenkyrkan, och därför är det bra att börja med att söka i kyrkoräkenskaperna, fattigspecialräkenskaperna, något efter det datum när barnet föddes för att se om modern betalt något till kyrkan. Har man tur har någon man betalt ett dubbelt belopp ungefär samtidigt, och denne bör i så fall också granskas närmare.

Har modern betalt sin avgift till kyrkan och de fattiga, så är nästa steg att söka i häradsrättens domböcker. Där börjar man enklast med att söka rätt på de saköreslängder som i allmänhet finns inbundna i slutet på protokollen för varje tingstillfälle. I saköreslängden räknas de upp som blivit dömda till bö-

ter, oftast med hänvisning till lämplig paragraf i domboken, så att man enkelt kan slå upp den och slipper blada igenom den ofta tjocka volymen.

För det mesta var det länsmannen som åtalade både mannen och kvinnan, men det finns också exempel på att kvinnans fader åtalat sin dotter, eller att kvinnan stämt mannen på barnaunderhåll.

Ett rättsfall.

Den 6/1 1836 betalade pigan Maria Larsdotter i Löt på Öland 32 skilling till sin sockenkyrka för lönskaläge. Hon hade den 6/11 1835 fött en dotter Stina Kajsa, och skulle nu kyrktagas, och ville ha sin skuld till kyrkan betald före detta. Dottern Stina Kajsa hette som vuxen Olsdotter, modern Maria Larsdotter och morfaderns Lars Andersson, så hennes patronymikon borde härröra sig till den okände fadern.

I Ölands Norra Mots dombok vid Vintertinget 1836 förekommer så ärendet under paragrafen 285. Länsmannen A Thiman har stämt bonden Olof Johnson i Stora Hagelunda, Alböke, och pigan Maria Larsdotter i Lundby, Löt, "att ansvara för med hvarannan föröfvat lönskaläge, hvarförutan yrkats svaret Olof Johnsons förpliktigande att utgifva uppfostringshjelp".

Bägge var närvarande och erkände sin förseelse, och Maria yrkade också på att Olof skulle betala en tunna råg och 100 daler årligen i barnaföda, vilket han vägrade.

Rättens utslag blev att Olof skulle plikta 3:16 eller sitta fjorton dagar på länsfängelset, samt betala I: 16 till Löts kyrka. Vidare skulle han betala en tunna bra råg och 6:32 i banco årligen till Maria vid vite av utmätning. Maria skulle enbart betala 0:32 till Löts kyrka, vilket hon redan gjort vid det laget.

I detta fall erkände mannen bums, men det finns ju också många exempel på att mannen nekat, och trots att det fanns vittnen som sett parterna i samma säng, har han fortsatt att neka och till slut gått ed på sin oskuld. Då fick nog pigan stå där utan officiell fader till sitt barn, vilket kunde vara nog så besvärligt.

Andra källor.

Bland andra källor som kan prövas, om de finns för aktuell församling, är kyrkoarkivets serie G, avlösningslängder, straffjournaler m.m., där de personer kan finnas antecknade som skulle undergå öppen eller hemlig skrift, vilket var ett av kyrkans sätt att bestraffa de brottsliga.

Under äldre tider, när ett oäkta barn var något ovanligt, kan man kanske tänka sig att det rapporterades till Domkapitlet, och då kan man söka i protokollen eller de sockenordnade handlingarna.

Som vanligt när det gäller kniviga problem inom släktforskningen måste man pröva alla tänkbare utvägar, och här har föreslagits några, det viktigaste är inte lämna något oförsökt.

I litteraturen är problemet med hur man ska hitta den okände fadern föga behandlat, medan däremot det oäkta barnet och dess moder kan studeras i många verk. Bl.a. kan nämnas Jonas Frykmans "Horan i bondesamhället" (1977), som dock ger en för mörk

bild av den ogifta moderns ställning och framtidsutsikter. Svante och Sten W. Jakobsson ger i "Orons och förtviflans gerningar" (1987) en skakande skildring av ogifta kvinnors vånda för havandeskaps och barnsbörds skull, som underrubriken lyder, detta verk behandlar Stockholms-f6rhållanden. Beata Losman ger i "Kvinnor, män och barn på 1800-talets svenska lands-